

HOMOSEKSUALNOST -

NA SENČNI STRANI ALP

Andrej Zornik, Katerina Mirovič

ODNOS DRŽAVE IN CERKVE

Homoseksualnost danes razumemo kot erotično-seksualno privlačnost do istega spola. Pod izrazom homoseksualna populacija največkrat pojmuje homoseksualce (homoseksualno orientirane moške) in lezbijke (homoseksualno orientirane ženske), vendar obstaja veliko različic. Iz angleščine prihaja izraz *gay*, ki ga ponekod uporabljajo kot soznačnico pojmu homoseksualna populacija, pri nas pa se je ta pojem udomačil kot izraz za moško homoseksualno orientirano populacijo (medtem ko se je za homoseksualno orientirane ženske ohranil izraz *lezbijke*).

Marginalne skupine (homoseksualna, nacionalna, spolne...) kot določena družbena forma so eden izmed najbolj specifičnih produktov državnih mehanizmov, saj jih država z oblikovanjem pravnih norm, vrednot in prevladujoče morale (pod krinko interesov širše človeške skupnosti) potiska na sam rob družbene eksistence, hkrati pa brez njih ne more funkcionirati, saj prav iz njihovih vrst nemalokrat izhajajo razvojne ideje, pobude in iniciative. Vendar pa na ta način država izvaja ne le neposredno, temveč tudi posredno represijo in na njih prelaga krivdo za obstoječe probleme celotne družbene strukture.

POLITIČNI SISTEM

Takoj po drugi svetovni vojni se je z novo nastalo državno tvorbo uveljavil enostrankarski sistem. Idejo o nemoralnosti homoseksualnih nagnjenj in odnosov je od stare oblasti l. 1945 prevzela nova socialistična vlada. Svoje razpoloženje do homoseksualnih oseb je ovekovečila v kazenskem zakoniku pod členom 183 in homoseksualne odnose med moškimi proglasila za protinaravno nečistovanje, kaznivo s tri do pet let zapor. Lezbični odnosi in lezbilstvo v zakonodaji niso omenjeni.

Homoseksualne osebe moškega spola so tako avtomatično izpadle iz delegatskega sistema, ki naj bi bil baza nove demokratične socialistične družbe. Vendar, kakor je l. 1946 zapisal Boris Kidrič, so tudi med člani KP že ob samem začetku nove dobe obstajali tudi tisti, "ki se vdajajo razvratu". Ali je Boris Kidrič z razvratom mislil tudi na homoseksualne odnose, ne moreva trditi, dejstvo pa je, da v zapisih Kriminalistične službe DSNZ LRS lahko med spolnimi delikti članov ZKJ najdemo tudi primere kaznivega nečistega dejanja, kar je takrat označevalo homoseksualne spolne odnose.

Kasneje Partija ni več javno opredeljevala svojega odnosa do homoseksualnosti, pač pa je vse v zvezi s to problematiko prepuščala izvršnim organom. V povezavi s členom 183 se v poglavju o spolnih delikih pojavita še dva člena: 181., ki prepoveduje spolne odnose z mladoletnimi ose-

bami (pod 18 let) in 186., po katerem so kaznivi spolni odnosi s prisilo.

Odnosa do homoseksualnih oseb Partija ni izražala javno, spolna usmerjenost pa naj bi veljala kot kriterij za sprejem ali odpust z delovnega mesta. Ta razlog naj bi prikrivali s frazami, kot so 'neustrezna izobrazba' ipd.

Vse družabne aktivnosti gayev so bile tako na podlagi kazenskega zakonika potisnjene v ilegalo. Odnos do homoseksualnosti se je kazal tudi skozi cenzuro različnih umetniških del, bodisi s homoseksualno tematiko (ta so bila izjeme) bodisi le s t.i. *homeroičnimi elementi*. Edino, kar je Partija zmogla tolerirati, so bili oglasi, preko katerih so si moški iskali 'prijatelje'. Prav tovrstna ignoranca je najbolj prikrit pojav represije, hkrati pa eden najučinkovitejših.

Sprememba odnosov do homoseksualnosti v zahodnih državah je vplivala tudi na našo družbo, saj je bil sredi sedemdesetih let v Sloveniji ukinjen člen 183. A že samo dejstvo, da je 'age of consent' oz. spodnja dovoljena starostna meja pri spolnih odnosih za homoseksualne odnose višja kot za heteroseksualno usmerjene osebe, kaže, da je toleranca le navidezna. To so potrdili ukrepi, ki jih je Partija začela izvajati že sredi osemdesetih, da bi s tem ustregla zahtevam javnosti in javni morali.

Decembra l. 1984 je bil ustanovni sestanek Sekcije MAGNUS pri Zvezi društev ŠKUC-Forum, Ljubljana, na katerem so se ustanovitelji opredelili predvsem za prezentacijo homoseksualne kulture in socializacijo homoseksualnih oseb (razstave, festivali, publikacije, gay disco), medtem ko je bila aktivistična dejavnost, borba za pravice gayev, šele logična posledica represivnih ukrepov RK SZDL. Prvi tovrstni ukrep je bilo zaprtje kluba K4 (l. 1985), kjer je poleg ostalih subkulturnih dejavnosti ob sobotah gostoval Gay disco, tako da je bila ta akcija odraz splošnega odnosa oblasti do marginalnih pojavov in skupin v družbi.

V tem času se je sicer kot nov družabni prostor gayev gostilna Pri Amerikancu preoblikovala v gay disco, vendar so tega že konec leta zaprli pod pretvezo renovacij, za čimer pa sta se skrivala netoleranca in zgražanje prebivalcev Stare Ljubljane. Kot odgovor tej netoleranci do homoseksualne populacije je sekcija Magnus v Manifestu za Festival novih družbenih gibanj v Novi Gorici predložila zahtevo po ukinitvi vseh kazenskih zakonikov v drugih republikah, ki kaznujejo homoseksualne odnose; zahteve, da se v slovensko ustavo ob prepovedi diskriminacije zaradi spola, vere in nacionalnosti doda še prepoved diskriminacije zaradi spolne usmerjenosti; da se v šolske programe vključi pouk o homoseksualnosti kot življenjskem izboru, ter da vlada SFRJ protestira pri vladah držav, ki diskriminirajo, zapirajo ali celo likvidirajo pripadnike homoseksualne manjšine.

Že naslednje leto je spet prišlo do zapleta v zvezi z dejavnostjo Magnusa. Marca 1987 so se namreč ob napovedi Magnus festivala, ki naj bi se začel 25. tega leta, najprej sprožile negativne reakcije beograjskega tiska, ki je toleranco slovenske javnosti in javnih organov obtožil kot *antijugoslovanski in antisocialistični pojav*, festival pa preimenoval v Svetovni kongres homoseksual-

cev. Ali je bila to akcija senzacije željnih novinarjev ali pa je pobuda prišla iz političnih krogov, lahko le ugibamo. Posledica je bila, da sta svet za socialno in zdravstveno varstvo RK SZDL in ljubljanska inšpekcijska služba festival prepovedali.

Oblast se do homoseksualnosti drugače kot s takimi ukrepi ni opredeljevala - ni odgovarjala niti na javna pisma sekcije Magnus. Politična dejavnost Magnusa je zamrla takoj po odprtem pismu Jožetu Smoletu l. 1986, okrepila pa se je proti poletju 1988 s pridobitvijo novih članov. Njihovi politični in pravni predlogi so bili predstavljeni na začetku leta 1989 v pobudi, naslovljeni na RK ZSMS in ob koncu tega leta na kongresu ZSMS v Portorožu.

V začetku leta 1990 so v Telexu začele izhajati Gay strani, ki so vsebovale tudi članke na temo homoseksualnosti in politike. Gay strani so objavljali le dva meseca, dokler niso revije (med drugim) označili kot *'pederski cajting'* in je ukinili.

V tem času velikih političnih sprememb je homoseksualna skupnost pričakovala od novo izoblikovanih strank opredelitev njihovih stališč do pojavnosti homoseksualnosti in homoseksualne populacije. Ta so izrazili v posameznih intervjujih in člankih, ki odsevajo neizoblikovanost ali celo kontradiktornost stališč, navidezno toleranco, netoleranco ipd.; izjemi sta bili ZSMS in Neodvisna lista NDG.

Zaradi teh dogajanj se je bila homoseksualna populacija primorana prilagoditi novi politični situaciji; 23.6.1990 se je kot nadstavba sekcij Magnus in LL ustanovil ROZA KLUB, samostojno politično združenje za preprečevanje in odpravljanje diskriminacije zaradi spolne usmerjenosti ter uveljavljanje načela enakopravnosti na vseh ravneh zasebnega in javnega življenja. Roza klub je bil (formalno) registriran 17.7.1990. Pobude Roza kluba so bile v različnih časovnih presledkih objavljene v dnevnem časopisu, na radiu in TV, na njih pa tudi tokrat ni bilo zaslediti nobenega odziva strank in javnosti.

Sociologinja Vlasta Jalušič je l. 1991 izjavila, da se Slovenija konstituira v najbolj klasičnem smislu kot nacija-država, ta pa lahko eksistira samo na vseh pritiskih, ki ji pripadajo, torej z vsemi nacionalnimi simboli, himnami, zastavami in seveda nacionalnim telesom, ki pa nikakor ne more biti homoseksualno telo, saj je pogoj, pod katerim funkcionira nacionalna država, prav tradicionalna heteroseksualna družina. Seksualnost, ki ne pomeni nacionalne reprodukcije, je torej s tega stališča problematična.

Do naslednjega nesporazuma z Roza klubom, njegovimi privrženci na eni strani in oblastjo na drugi, je prišlo ob ukinitvi financiranja revije *Revolver* s strani Mestnega sekretariata za kulturo. Mediji so se ob tej priložnosti poslužili senzacionalističnega načina poročanja o gay subkulturi ter ta dogodek označili kot afero in ga hkrati izkoristili za odpiranje splošne problematike homoseksualne populacije. V posebnem pismu je Roza klub zaradi najnovejše zaostrojitve med IS mesta in njihovo organizacijo prosil za sprejem pri Jožetu Strgarju, z namenom, da bi se lahko o njihovi dejavnosti pogovorili. Na pismo niso dobili odgovora.

Tudi ob zadnjih volitvah ni nobena od političnih strank definirala svojega stališča do homoseksualne problematike.

PRAVO, SODNA OBLAST, POLICIJA...

Velik vpliv na izvajanje sankcij proti homoseksualnim osebam je imela policija (takrat milica), katere funkcija je bila odkrivanje in prijavljanje tudi tovrstnih kaznivih dejanj sodnim oblastem. Po besedah Eda Posege z Ministrstva za notranje zadeve policija ni preganjala homoseksualnih oseb, razen če so bile v povezavi s kakšnimi drugimi kaznivimi dejanji. Vendar pa naj bi bili homoseksualnost in pedofilija večkrat razlog za premestitev ali odpust z delovnega mesta. Ob ukinitvi 183. člena so uničili tudi vso evidenco homoseksualnih oseb, ki so bile kdaj v postopku; od takrat naprej naj takšne evidence ne bi več vodili.

Policija je večinoma ukrepala le v primerih nasilja nad in med homoseksualci. Veliko tovrstnega nasilja je ostalo prikrita, ker si večina žrtev zaradi strahu pred izgubo ugleda v družbi tega še vedno ne upa prijaviti, kljub temu, da se večkrat zgodi, da mlajši moški okrajuje ali celo fizično obračunajo s homoseksualno osebo.

Hkrati z naraščanjem intenzivnosti delovanja Magnusa se je začel organizirani boj za enakopravnost gay skupnosti. Njihove zahteve so kasneje združili v deklaraciji *Pravica do drugačnosti*. V njej pravijo, da mora država varovati pravice in temeljne svoboščine vsakega državljanca, kar je že zapisano v ustavi, in zahtevajo zakonsko priznanje in zaščito spolnega pluralizma. Tako zahtevajo, da zakon, ki obravnava družinska in partnerska razmerja, enakopravno obravnava homoseksualne in heteroseksualne zveze. V naših pravno-normativnih in socialnih razmerah so te zahteve zaenkrat naleteli na dokaj negativen odmev, tako med političnimi delavci oz. oblastjo kot v širšem družbenem okolju.

Analiza dogajanj v ameriških zaporih je pokazala, da so zaradi odsotnosti drugega spola homoseksualni odnosi v teh prostorih nekaj vsakdanjega. O tem, kaj se dogaja v naših zaporih, ni podatkov.

Odnos vojske do homoseksualnosti v njenih lastnih vrstah je povečini še tabu tema. Nadrejeni navadno trdijo, da do homoseksualnih odnosov v njihovih vrstah ne prihaja oz. da homoseksualnost ni združljiva z vojaškim načinom življenja. Homoseksualci so bili po točki 87 (1) nesposobni za služenje v JLA, z novo oblastjo pa tudi ni prišlo do sprememb. Kljub točki 87 (1) tudi homoseksualne osebe služijo vojaški rok, med služenjem vojaškega roka prihaja do homoseksualnih odnosov, vse skupaj pa je javna skrivnost.

CERKEV

Katoliška cerkev se ni nikoli eksplicitno posvečala področju spolnega življenja, ampak je spolnost v okviru svetih knjig, Biblije in pridig zredcirala na področje ljubzenskega življenja. Edina dovoljena spolna praksa je pripadala posvečenemu zakonu med možem in ženo z namenom ohranjanja rodu ali, bolje rečeno, naroda. Pred-

zakonski in izvenzakonski spolni odnosi ter vse odstopajoče spolne prakse so bile definirane kot grešne, nemoralne in nečiste.

Vse od 11. stoletja dalje cerkev homoseksualno prakso obsoja in jo označuje kot *greh proti naravi*. Homoseksualno spolno združenje je za katoliško cerkev zelo težek greh, saj nasprotuje naravnemu smotru spolne sposobnosti in spolnega udejstvovanja, intimnemu izkazovanju ljubezni med osebami različnih spolov in reprodukciji.

Katoliška cerkev je imela v vseh obdobjih eno izmed vodilnih vlog pri oblikovanju tradicionalnih družbenih norm, hkrati pa je bila vedno odprta za vplive in ideologije, ki so jih razglašali različni vladajoči razredi, z izjemo izredno antiklerikalno usmerjenega socializma. Svojega zaveznika je v sredini tega stoletja našla tudi v porajajočem se fašizmu in njegovi strogi protihomoseksualni politiki in propagandi. Nacisti so homoseksualce, označene z roza trikotniki, zapirali v koncentracijska taborišča.

Po drugi svetovni vojni so se z migracijo prebivalcev iz vasi v mesta prenesle konzervativne ideje, ki so se ustalile predvsem v novo nastalem prevladujočem razredu - proletariatu. Tudi socialistična vlada je prevzela podobna stališča, le da jih je opremila z drugačnim izrazoslovjem. Homoseksualni spolni akt je tako ostal definiran kot greh, nemoralno oz. kriminalno dejanje. O homoseksualnosti ni govoril nihče, pojav so poskušali ignorirati; če pa se je o njem spregovorilo, je bilo to zgolj s stališča senzacionalnosti. Na (možnega) akterja se je kazalo s prstom in šepetaje za njegovim hrbtom govorilo o njegovi spolni usmerjenosti, seveda zelo odklonilno.

Težko je reči, koliko je na razvoj takega stališča vplivala cerkev s svojimi institucijami, saj je oblikovanje javnega mnenja celovit proces, pogojen z več dejavniki; prav gotovo pa je cerkev imela določen pomen. Njen odnos do homoseksualnosti, t.j. nestrinjanje in molk, je pogojeval zamlanost tega pojava, represija nad homoseksualno populacijo pa je tako ostala prikrita. Verovanje, da gayi in lezbijke ogrožajo temeljne vrednote družbe, da so sovražniki družine in rušilci družinskih vezi, so stereotipi, na katerih oblikovanje je vplivala tudi cerkev.

O homoerotičnih odnosih med cerkvenimi pripadniki, torej menihi, svečeniki, duhovniki in njihovih homoseksualnih nagnjenjih, cerkev večinoma molči.

ODNOS ZNANOSTI

Znanstvena razprava o homoseksualnosti je pogosto splet znanosti, politike, religije, mitov in emocij. Znanstveniki nemalokrat podlegajo svojim čustvom, moralni, sodbam in stališčem, ki so jih do tega pojava že izoblikovali. Rezultat so v teh primerih seveda številni stereotipi, miti in tabuji. Toliko stereotipov, mitov in tabujev, kot so jih v zgodovini raziskav pojava homoseksualnosti proizvedle različne znanosti, ni prispevala nobena družbena institucija. Te so jih od različnih znanstvenih panog le povzemale, vendar nemalokrat tudi priredile in popačile.

Do druge polovice dvajsetega stoletja je bila homoseksualnost tabu tema v javnih in znanstvenih razpravah (razen v psihoanalitičnih in psihiatričnih). Temu je sledilo obdobje miskonceptij, površnosti ipd. Negativna vrednotna sodba je bila do nedavnega izhodiščna in zaključna točka raziskav in teorij. Prav vse znanstvene discipline so homoseksualnost obravnavale kot marginalen, obrobni fenomen. S tem pojavom sta se izmed družboslovnih znanstvenih disciplin največ ukvarjali psihologija in psihoanaliza, od naravoslovnih pa medicina oz. psihiatrija in seksologija, svoje pa sta dodali še biologija in etimologija, medtem ko sta statistika in sociologija podajali predvsem vzorčne podatke.

PSIHOLOGIJA IN PSIHOANALIZA

Prvi, ki se je temeljito ukvarjal s psihološkimi vzroki homoseksualnosti, je bil Sigmund Freud.

Njegova teorija je temeljila na prvotni biseksualnosti, iz katere je razvil močno razširjeno teorijo Ojdipovega kompleksa. Ta govori o seksualni navezavi otroka na starša nasprotnega spola, iz česar izhaja strah pred kastracijo. Iz te teorije so znanstveniki izpeljali različne razlage o vzrokih homoseksualnosti. Tako Fenichel pravi, da je za pojav homoseksualnosti odgovorno potlačevanje Ojdipovega in kastracijskega kompleksa, Adler pa trdi, da je homoseksualnost posledica močnega občutka manjvrednosti v spolnem življenju: nezaupanje v svoje spolno-ljubezenske sposobnosti, t.j. tudi izraz nezaupanja v drugi spol, strah pred njim in zato izmikanje pristnemu stiku z njim. Nadaljnje izpeljave je izvedel francoski psihoanalitik Lacan s svojimi učenci, ki pa se do samega pojava homoseksualnosti niso izrecno opredeljevali, vendar lahko razberemo navezave na njihove dosežke v različnih člankih na temo homoseksualnosti slovenskih avtorjev (v Gayzinu, Viksu, Teleksu...). Ostale teorije o izvori homoseksualnosti so le medle in popačene razlage le-teh.

Psihologi in drugi raziskovalci skušajo poleg vzrokov opisati in razložiti tudi osebnostni značaj homoseksualnih oseb. Ugotovili so, da imajo homoseksualci več in močnejše seksualne fantazije o pripadnikih istega spola, nekateri znanstveniki pa trdijo, da so seksualne fantazije in nagnjenje do istega spola bolj zanesljivi pokazatelji spolne orientacije kot pa dejansko homoseksualno obnašanje. Nekateri znanstveniki navajajo tudi stopnje v razvoju homoseksualne identitete, privoščijo pa si tudi razvrščanje oseb s homoseksualnimi nagnjenji v različne tipe in oblike pojavnosti.

Pri nas smo o spoznanjih psihologije prvič brali l. 1921 v reviji Njiva. Avtor se opira predvsem na izsledke Magnusa Hirschfelda in Wilhelma Steckla. Z govorom o biseksualnosti, sublimaciji in posledicah potlačevanja homoseksualnih nagnjenj izpostavi kar nekaj stališč in mnenj, ki so v takratnih razmerah veljala za sodoben pogled na homoseksualno problematiko. Prva razprava o homoseksualnosti, ki je pod naslovom *Homoseksualnost pri nas* izšla leta 1926 pod psevdonimom Vindex (avtor naj bi bil Ivan Podlesnik), prav tako navaja Hirschfeldova dognanja. Naslednji prispevek s to tematiko pa je leta 1937 objavljen prevod razprave nizozemskega esejista Van Oertringena z naslovom *Protinaravna čud*, avtor, dr. S.K., pa govori o homoseksualnosti kot spolni zablodi in abnormalnem nagnjenju. Vsi trije prispevki so refleksija prevladujočega etičnega mišljenja in stališč evropskih znanstvenikov z začetka tega stoletja.

Po vojni je nastalo dolgo obdobje molka, nihče se s problematiko homoseksualnosti ni soočal niti v prevodih, kaj šele v samostojnih znanstvenih razpravah. Do ukinitve člena o kaznivosti homoseksualnih odnosov so izšli nekateri priročniki in razprave, ki so homoseksualnost obravnavali v skladu z veljavnimi zakoni (npr. *Socialna patologija*, MK, 1967). Leta 1984 je izšla knjiga Huberta Požarnika, ki v poglavju *Spolni odkloni* navaja novejša dognanja tujih avtorjev o homoseksualnosti. Z različnimi spoznanji psihologije in psihoanalize smo se odslej (druga polovica osemdesetih) lahko seznanjali le v Gayzinih, publikacijah sekcije Magnus in preko časopisnih prispevkov, predvsem na Gay straneh v Teleksu.

SOCIOLOGIJA

Sociologi definirajo osebe s homoseksualnimi nagnjenji kot posebno družbeno skupino, ki jo zaradi odstotka pripadnikov in odrinjenosti njene problematike na družbeno obrobje uvrščajo med marginalne. Različne sociološke veje raziskujejo odnos družbe do gayev, vzroke odrinjenosti na družbeni rob, gay-aktivizem in organiziranje. Ugotoviti skušajo značilnosti njihovega spolnega življenja, spolnih vlog in preferenc, torej tudi vzroke promiskuitetnosti, širjenje aidsa, psihične bolezni itd.

Zanimanje za to temo je v zadnjih letih prisotno že med samimi študenti in študentkami FDV (prej FSPN), saj sta bili na to temo napisani dve diplomski nalogi (Suzana Tratnik, *Lezbično in gay gibanje - subkultura ali pravica do življenjskega stila*, 1990 in Davorka Ljubišič, *Psihološki in kulturološki vidiki homoseksualnosti*, 1989). Sociološko raziskavo na to temo sta opravila tudi dva dijaka kamniške gimnazije (A. Hafner in B. Traven). Slovensko gay gibanje temelji prav na socioloških teoretičnih in praktičnih principih.

STATISTIKA

Tako kot drugod po svetu je bilo tudi pri nas doslej v zvezi z gay tematiko porabljenega največ časa za izračunavanje procentualnih dejstev, ki so se že prej pojavljala kot napovedi, ugibanja in približki. Različni raziskovalci so s pomočjo statističnih metod ugotavljali procenete udeležencev v homoseksualnih in biseksualnih odnosih, razmerje med tistimi, ki imajo homoseksualno željo in tistimi, ki jo uresničijo, špekulirajo pa tudi s starostnimi obdobji, v katerih so homoseksualci bolj aktivni in s poklicnimi skupinami, v katerih naj bi bila homoseksualnost najbolj prisotna. Edino, kar trenutno vemo, je 5 %, ki že od Kinseyevih raziskav v petdesetih letih kraljujejo med domnevnimi procenti številca oseb s homoseksualnimi nagnjenji. S tem se strinjajo psihologi, psihiatri in seksologi, tako menijo tudi gayi sami.

SOCIOLOGIJA KULTURE

Sociologija kulture, pa tudi filozofija, retorika in lingvistika, se problematike homoseksualnosti redkokdaj neposredno dotikajo, jo pa konstantno vključujejo v koncepte raziskav. Upoštevajo jo predvsem pri različnih teorijah, npr. teoriji želje (homoseksualna želja), teoriji pogleda (pogled kot način identifikacije), označevalca in označenca itn. Publikacije avtorjev tovrstnih del pri nas izhajajo v okviru knjižnih zbirk Studia Humanitatis, Krt in Analecta.

ZGODOVINA, ANTROPOLOGIJA, ETNOLOGIJA

Tudi pri t.i. historičnih znanostih problematika marginalnih skupin ni bila nikoli neposredno predmet zanimanja in preučevanja. Najmanj se je tej problematiki posvečala ravno zgodovina. Več se tem problemom posvečajo francoski zgodovinarji, od katerih velja omeniti predvsem Foucaulta in njegovi deli *Zgodovina spolnosti* (dostopna v srbohrvaškem prevodu) ter *Nadzorovanje in kaznovanje*. Z zgodovino odnosa do pojava homoseksualnosti v nacističnem režimu se ukvarja Richard Plant v svojem delu *Rožnati trikotnik* (v slovenskem prevodu izšel pri založbi Krt leta 1991). Posamezne članke o razmerah v antičnem svetu, o zgodovini pojava in odnosu do njega, smo zasledili v Teleksu. O tem obširno piše tudi dr. Košček v knjigi *U okviru vlastitog spola*, nekaj prispevkov o homoseksualnosti skozi zgodovino pa smo lahko slišali v celodnevni oddaji o homoseksualnosti na RGL 17.3.1990 in v posameznih oddajah v okviru Roza vala na II. programu Radia Slovenije (v zadnjih dveh letih).

Antropologija in etnologija se soočata z različnimi pojavi homoseksualnosti predvsem pri preučevanju načina življenja izvenevropskih etničnih skupin. Homoseksualnost omenjajo bolj ali manj deskriptivno, kot sestavni del vsakdanjega načina življenja (največkrat v povezavi z iniciacijskimi obredi) različnih plemen in ljudstev. Nekateri ameriški (Margaret Mead, L.H. Morgan...) in francoski antropologi (šola M. Maussa, C. Lévi-Straussa in Lévi-Bruhla) poskušajo pojav homoseksualnosti tudi teoretično podkrepiti, pri čemer se največkrat poslužujejo spoznanj psihoanalize.

MEDICINA

Prva znanost, ki ji je pripadla vloga definiranja pojava homoseksualnosti, je bila prav gotovo medicina. Ta je raziskovanje pojava prepustila psihiatriji, ki je homoseksualnost opredelila kot *bolezen psihičnega izvora*. Zdravniki so bili tudi tisti, ki so prvi uporabili besedo homoseksualnost in jo definirali kot nenavadno spolno vedenje, kar pomeni, da je ta termin spodbudil k formiranju nove socialne skupine, ki sta jo država in cerkev le še dodatno in vse intenzivneje izirvali na družbeni rob.

Pritisk družbe in državnih institucij, torej ideološka pogojenost definicij in opredeljevanja homoseksualnosti in udeležencev v homoseksualnih odnosih, je razvidna tudi iz različnih medicinskih priročnikov, enciklopedij, leksikonov in zdravstvenih vodnikov. Že način poimenovanja in definiranja homoseksualnosti kot bolezni, duševne motnje, sam po sebi implicira nujnost zdravljenja. S poskusi zdravljenja so se predvsem na Zahodu ukvarjali številni specialisti, največ psihiatri. Uporabljali so različne psihološke metode in terapije,

ki jih našteva dr. Hubert Požarnik v knjigi *Zdrava in motena spolnost*. To so svetovanje, psihoanalitsko, vedenjsko in averzivno zdravljenje ter klasično pogojevanje, desenzitizacija in samoregulacija vedenja. Avtor se v tem delu sprašuje o uspešnosti (in upravičenosti) takih metod zdravljenja, o kateri nimamo nobenih podatkov. Ti načini zdravljenja se pri nas niso nikoli razvili, saj primanjkuje takih specialistov, so pa tudi redki gayi, ki bi se zatekali po tako pomoč. Edina metoda, ki se je naši psihiatri poslužujejo, je metoda svetovanja. Po besedah dr. Lokarja (Poletna noč, TVS 1987) so pri nas včasih v redkih primerih uporabljali metodo zdravljenja z elektrošoki. Če so se gayi že zatekali po tako obliko pomoči, so se zato, ker jih je okolica prepričala v dejstvo, da so nujno potrebni ne le nasveta, ampak tudi zdravljenja.

Dr. Jože Lokar je v intervjuju za ITD že 1974 leta izjavil, da psihiatrija homoseksualnosti ne uvršča med duševne motnje, zato se psihiatri z njo poklicno ne ukvarjajo (ali le izjemoma v študijskih primerih). Svetovna zdravstvena organizacija (WHO) je šele leta črtala 1992 homoseksualnost s seznama duševnih bolezni.

BIOLOGIJA

Pri bioloških teorijah in študijah znanstveniki iščejo vzroke homoseksualnosti predvsem v genskih mutacijah, natančneje v mutacijah spolnih kromosomov ter v pomanjkanju ali prevelikem številu nekaterih spolnih hormonov. Tudi te razlage so se razširile med množice preko različnih komunikacijskih sredstev. Najbolj razširjen stereotip, ki izhaja iz blokemije, je tisti, ki pravi, da je vzrok homoseksualnosti v porušnem kemičnem ravnotežju hormonov. Biološki faktorji povzročajo, da so gayi premalo moški ali preveč žensveni. Take teorije razvijajo znanstveniki predvsem na različnih bioloških in kemijskih inštitutih in podobnih ustanovah na Zahodu. V Slovenskih novicah se je pojavil obširen članek o novih odkritjih biologa Simona Le Vaya. Ob raziskovanju možganskih celic gayev je postavil tezo, da je *"homoseksualnost vendarle posledica bioloških razlik"*, potem ko je odkril, *"da je v majhnem delu možgan - hipotalamusu - predel, v katerem so nevroni pri heteroseksualnih moških skoraj trikrat večji kot pri homoseksualnih in heteroseksualnih ženskah"*, kar naj bi bil glavni vzrok za homoseksualnost. Ker je bil članek objavljen pred kratkim, lahko le ugibamo, kako bo vplival na javno mnenje, velja pa poudariti, da je ta teza že po strukturi miškega značaja. Avtor v članku ob možni veljavnosti te teorije in nadaljnjih raziskav to razglašča za *"nov izziv za biološko in genetsko medicino. Dokazali bi, da je na spolnost ljudi mogoče vplivati z genetskim inženiringom"*, že prej pa za znanstvenika pravi, da s to tezo *"sicer ne želi pritrditi tistim, ki homoseksualnost razumejo kot bolezen, potrebno zdravljenja"*, iz česar je razvidna kontradiktornost, saj je genetski inženiring ena od sodobnih metod 'zdravljenja'.

Različni poskusi zdravljenja homoseksualnosti so značilni tudi za praktični del teh znanosti. Z vplivom na gene, kromosome in hormone skušajo ozdraviti homoseksualnost. Ali se takšne prakse izvajajo tudi pri nas, ni znano.

Dejstvo je, da se objektivna resničnost iz dneva v dan spreminja. Različne teorije o vzrokih homoseksualnosti se tako rojevajo, veljajo, izginevajo ter se ponovno pojavljajo v skladu z različnimi dejavniki družbenega značaja in prevladujočih interesov. Na definiranje homoseksualnosti ima velik vpliv tako ukrep, kot je ukinitve KČ o kaznivosti homoseksualnih odnosov, kot redefinicija homoseksualnosti iz duševne bolezni v 'normalen' pojav. Teorije o tem pojavu pogosto postanejo stereotipne oz. se uveljavijo kot pravilo, še preden komu uspe dokazati njihovo neveljavnost. V zadnjem času je vse bolj razširjeno mnenje, da je homoseksualnost še slabo raziskan in nespoznaven pojav, posebno še potem, ko so vse možne teorije že ovrgli. Tako smo že večkrat zasledili mnenje, da je vzrok nepoznavanja homoseksualnosti nepoznavanje heteroseksualnosti oz. spolnosti nasploh. Michael D. Storms v članku *Razvoj spolne orientacije* dodaja, da *"strokovnjaki ne bodo napredovali v razumevanju homoseksualnosti, vse dokler si ne bodo zastavili širšega vprašanja: Kako oseba razvije seksualno nagnjenje do katerekoli osebe ne glede na spol?"* V tem članku so hkrati z nekaterimi naštetimi teorijami o vzrokih

homoseksualnosti navedeni tudi argumenti za dvom v njihovo veljavnost, ki izhajajo iz različnih raziskav. To mnenje je v Poletni noči 1.1987 izrazil psihater dr. Lokar, ki pravi, da nobene domneve o nastanku homoseksualnosti niso našle zanesljive potrditve.

VZGOJA IN IZOBRAŽE- VANJE

ŠOLA

Šolske institucije so se z vzpostavitvijo socialističnega sistema uveljavile kot nov dominanten ideološki aparat (ID). Pred tem je imela to funkcijo cerkev, zdaj pa vodilni položaj prevzemajo mediji (TV). Ti imajo vsekakor monopolni položaj nad vsemi ostalimi družbenimi institucijami, torej tudi nad načinom razmišljanja in načinom življenja državljanov, ki so v to funkcijo interpelirani že takoj ob rojstvu. Otroci, ki so "izročeni v skrb staršem, so izročeni tudi šoli, s tem, da si jih na ravni zastopstva podajata, zdaj v prid cerkvi, zdaj v prid državi, in je ločnica med njima odložena v javno življenje," pravi Izток Saksida v publikaciji Šola, učitelj, mati in otrok.

Takoj ob vstopu otroka v katerokoli izmed vzgojno-izobraževalnih ustanov so tem prepuščene in posvečene vse vzgojne dejavnosti, katerih nosilec naj bi pred tem bila družina. S prevzemom teh funkcij šola naloži družini novo breme - preverjanje učinkovitosti otroka v šoli in vpliv šole na otroka. Poleg tega pa šola vzgaja in nadzira starše, kako naj vzgojijo otroka doma, skratka, kako naj se dopolnjujeta in družno oblikujeta otroka v 'vsestransko razvito osebnost' (VRO - idealni cilj vzgojno-izobraževalnega procesa v času socialistične vladavine).

Zastarelim normam, stereotipom in tabujem, ki jih je svojim potomcem vcepila družina, je šola skozi proces vzgoje in izobraževanja dodala le še nove. Ker je funkcija šolskega procesa dvojna - reprodukcija in produkcija družbenih razmerij - sta šolski proces sestavljala dva komplementarna procesa: vzgojni in izobraževalni. Medtem, ko je izobraževalni proces temeljil na vsebini, torej znanju, je vzgojni temeljil na formi, torej na načinu povezovanja vrednot. Pri tem gre za dejavnost vrednostne indoktrinacije, s katero so se ukvarjali predvsem učni predmeti kot DMV (družbeno-moralna vzgoja), zdravstvena vzgoja in STM (samoupravljanje s temelji marksizma).

Motiviranje učencev naj bi pod geslom 'kazen je vzgojna' delovalo tudi s kaznovanjem. Delitev šolskih subjektov po spolih kaže določen odnos šolskega aparata do družbene delitve spolov, kaznovanje učenca s 'kaznijo', da sedi v klopi z učenko oz. pripadnico drugega spola, pa to še bolj eksplicira. Tako o družbenem položaju spolov šola poučuje (še prej to počne družina) še preden s poučevanjem sploh začne - že v vrtcu ali mali šoli. Tudi odnos šolskega aparata do homoseksualnosti se najprej izraža posredno - skozi delitev spolnih vlog, šele kasneje (v srednji šoli) pa direktno, skozi poučevanje. Poučevanje o spolnosti in s tem tudi homoseksualnosti je namreč izpostavljeno šele v srednji šoli pri predmetu zdravstvena vzgoja, ki je bil v šolski program z zakonom vpeljan leta 1980. Prej se o spolnosti v šoli ni govorilo, tema o družbenih vlogah spolov, pa je bila integrirana v program različnih predmetov (DMV, STM...) in razrednih aktivnosti (razredne ure). Tu je šlo predvsem za reprodukcijo spolnih vlog in s tem tudi stereotipov. Skoraj omembe vredno ni dejstvo, da se pri pouku biologije učenci osnovne šole (OŠ) seznanijo s spolnostjo zgolj kot z reprodukcijo. Bolj zanimivo je v tem primeru dejstvo, da se pouk telesne vzgoje od vključno petega razreda OŠ naprej organizira ločeno po spolih.

O spolnosti se torej vse do začetka osemdesetih v šoli takorekoko ni govorilo. Spolnost in s

tem tudi homoseksualnost sta bili zamolčani in sta tako obdržali svoj karakter nedotakljivosti, neizgovornosti, tabuja ali nečesa svetega. V izbranih poglavjih za družbeno-moralno vzgojo, ki jih je leta 1973 izdal Zavod za šolstvo SRS, se tako v poglavjih, ki obravnavata ljubezensko in družinsko življenje, omenja le heteroseksualna ljubezen in način življenja. V učbeniku družbene in socialistične morale za 8. razred OŠ iz leta 1977 pa se pojem ljubezen sploh ne pojavlja; učbenik je omejen na teorijo socialističnega sistema in samoupravljanja.

Vzgoja in izobraževanje o spolnosti in homoseksualnosti se v učnem procesu pričneta šele leta 1980 (v prvem in drugem letniku srednje šole) z uvedbo predmeta zdravstvena vzgoja. "Homoseksualnost naj se obravnava v prvem letniku srednje šole le v primeru, da učitelju uspe prej predelati vse ostale teme določene s programom," priporoča Zavod za šolstvo. Navadno se celotno poglavje *Nenavadno spolno vedenje*, v okviru katerega se govori o homoseksualnosti, prenese v drugo leto in se vključuje v poglavje o socialno patoloških pojavih.

Homoseksualnost je torej definirana kot oblika nenavadnega spolnega vedenja, ki poleg nezdravih oblik mladostniškega nemira (krajca, narkomanija, alkoholizem...) sestavlja že omenjeno poglavje socialno patoloških pojavov. Nenavadnemu spolnemu vedenju naj bi učitelj namenil pet šolskih ur, vendar se o tem v šoli govori le izjemoma. Tu kot avtoriteta nastopa volja učitelja.

Avtorji priročnika za učitelje prvega leta zdravstvene vzgoje v srednjem izobraževanju (iz leta 1981) so homoseksualnost uvrstili poleg ekshibicionizma, fetišizma, promiskuitete, prostitucije, incesta in posilstva med nenavadno spolno vedenje. "Pri podajanju snovi naj učenci ne dobijo vtisa, da so te oblike nenavadnega spolnega vedenja sila razširjene. Še zlasti važno je, da se znebijo obsojanja homoseksualnosti," so avtorji zapisali v uvodnem delu poglavja. "Po različnem obsegu vgrajenosti takega vedenja v konkretno osebo razlikujemo različne oblike," je še zapisano v nadaljevanju. "Pri tretji skupini deviantno spolno vedenje postopoma napreduje in se razvija. Deviantna spolnost se pokaže že v puberteti ali še prej, in prične živeti nekako svoje lastno življenje... Pri deviantnih osebah tretje skupine najdemo praviloma motene družinske odnose in pomanjkanje ljubezni v otroštvu. V četrti skupini gre za sekundarne, nacepljene seksualne deviacije, ki jih občasno opazimo pri duševno bolnih, psihotičnih osebah. Najpogostejša seksualna deviacija pri teh osebah je homoseksualnost, ..., kot posledica različnih blodenj. ... Pogostost 'prave' moške homoseksualnosti (homoseksualnost delijo na prehodno in 'pravo') v populaciji niha med 2% in 4%," so zapisali avtorji Zdravstvene vzgoje 1 iz l. 1981. Temu sledijo še različni stereotipi, kot so: *homoseksualci pogosteje menjajo spolne partnerje kot heteroseksualne osebe; imajo manj pogosto seksualne stike; analni spolni odnosi so redek pojav*. Vzroki homoseksualnosti so po mnenju avtorjev v enem primeru od sto hormonalne motnje, v ostalih primerih pa gre za moten psihoseksualni razvoj (navazanost na mater, kastracijski strah...).

V učbeniku Zdravstvene vzgoje 1 iz leta 1980 je v poglavju *Nenavadno spolno vedenje*, ki sta ga spisala Anton Gradišek in Hubert Požarnik, podoben skupek kontradiktornih trditvev (splet mitologije in znanosti). Avtorja pravita, da dokazov, da so homoseksualne osebe motene, ni, vendar pa je po njunem mnenju homoseksualnost posledica napačne vzgoje. Ob naslednji ugotovitvi, da je zdravljenje nenavadnega spolnega vedenja izključno psihološko, pa zaključita, da tovrstno zdravljenje homoseksualnosti ni uspešno.

V priročniku Zdravstvene vzgoje 2 iz leta 1983 pravijo, da je cilj celotne spolne vzgoje "jasen - pripeljati mladega človeka do zadovoljivega heteroseksualnega partnerstva". Eden od ciljev spolne vzgoje je torej izbrisati predsodke o homoseksualnosti, hkrati pa pripeljati mladega človeka do zadovoljivega heteroseksualnega partnerstva. Kontradiktornost teh dveh ciljev in opisovanje homoseksualnosti enkrat kot posledice duševnih motenj, drugič kot posledice nepravilne vzgoje, sigurno ne more rešiti učencev določenih predsodkov o homoseksualnosti, ki so si jih pridobili skozi življenjske izkušnje, temveč lahko reproducirajo

ra že določene stereotipe in tabuje ali celo ustvari nove.

Še danes homoseksualnost vpisujejo v poglavje *Nenavadno spolno vedenje*. Vendar se pri homoseksualnosti ustavijo bolj na kratko (tej temi posvetijo pol strani). Homoseksualce opredelijo kot moške in ženske, ki poskušajo svoje erotično-seksualne potrebe zadovoljiti z istospolnim partnerjem. Ugotavljajo, da v osebnosti homoseksualca ne morejo odkriti nič posebnega, da še ni jasno, kako pride do homoseksualnosti in da se je potrebno rešiti vseh predsodkov do homoseksualnosti in homoseksualnih akterjev.

O homoseksualnosti v srednji šoli ne zvemo ničesar več, razen morda v specifičnih šolah (srednja zdravstvena...). Tudi kasneje se v okviru šolskih institucij o homoseksualnosti ne razpravlja, razen seveda v okviru t.i. specifičnih znanosti (psihologija, psihiatrija...), ki se kar ne morejo znebiti pokroviteljstva nad to problematiko in v primeru posameznih avtorskih raziskav, seminarskih nalog in diplom v okviru študija sociologije.

O homoseksualnosti se torej v okviru šolskih institucij in njenih učnih programov govori malo, če sploh se, in tako tudi šolski aparat ostaja tisti, ki prepušča 'učenje' drugim.

DRUŽINA

Družina predstavlja osnovno socializacijsko enoto. Subjekt vzgoje je seveda otrok, objekt vzgoje pa spolnost in spolna dihotomija. Edino, kar si družina želi, je nadaljevanje svojega rodu ter ohranitev socialnega statusa in ugleda družine. Vsekakor je uresničitev takšnih želja oz. zahtev možna le skozi heteroseksualen način življenja.

V nekaterih starih tradicionalnih plemenih so poznali tudi istospolne oblike družine, kjer so za tako vez lahko 'zrtvovali' dve osebi istega spola, ne da bi se s tem prekinila rodovna vez. Pri nas pa obstaja neke vrste verovanje, da gayi in lezbijke ogrožajo temeljne vrednote družbe, da so sovražniki družine in rušilci družinskih vezi.

Monarhični obrazec in z njim pretirano poudarjena vloga moža, očeta, gospodarja velja že nekaj stoletij, v katerih vlada patriarhat. V ta sistem vrednot so se morali vklapljati tudi njihovi otroci; sinovi so po 'macho' vzorcu morali biti krepki, bojviti in delavni, skratka morali so prevzemati t.i. aktivne vloge, medtem ko so hčeram dodelili t.i. pasivno vlogo.

Kako vplivati na lastno spolno usmerjenost in na (drugačno) spolno usmerjenost svojih otrok, starši ne vedo. Zato reagirajo v skladu z osvojenimi, prevladujočimi normami in vrednotami. Te so skozi odraščanje spoznali tudi njihovi otroci, zato je njihov strah pred tem, da bi za njihova homoseksualna nagnjenja izvedeli starši, popolnoma razumljiv.

Zelo redki so gayi, sploh pa lezbijke, ki zberejo toliko poguma, da se zaupajo staršem ali sorodnikom. Od štirideset intervjuvanih (intervjuje med gayi sva opravila v letih 1991 in 1992) jih je približno četrtina s svojimi spolnimi nagnjenji seznanila svoje ožje sorodstvo. Pri tem velja poudariti, da so z izjemo enega vsi intervjuvani gayi razčistili s svojimi nagnjenji in živijo homoseksualen način življenja. Večina se torej ni zaupala niti svojim staršem in tega tudi ne namerava. Najbolj so v nerazumevanje staršev prepričani tisti, ki svoja homoseksualna nagnjenja skrivajo sami pred seboj oz. jih poskušajo zatreti. Prepričanje, da jih družbeno okolje ne bi razumelo, da ne bi sprejeli njihovih nagnjenj, ter da bodo s svojo izpovedjo prizadeli svoje najbližje, je prevladujoče in utemeljeno, saj se ob *coming-outu* (dejanje priznanja svoje homoseksualnosti večji skupini ljudi) to večinoma dejansko zgodi.

Pogost je primer, da se gayi najprej zaupajo svoji sestri, redkeje se zaupajo materi, ker se boje, da bi jo prizadeli, najbolj pa se bojijo reakcij očeta. Tehnike 'priznanja' se razlikujejo od posameznika do posameznika, saj so odvisne tudi od številnih dejavnikov: vere, vzgoje, ekonomskih in socialnih razmer. Veliko staršev je v bistvu potrebno vzgajati, jim razlagati oz. pripraviti teren; le redki se odločijo za neposreden pristop in rečejo: "Homoseksualec sem!"

Zelo pogosto se dogaja, da starši, predvsem mati, iz različnih vzrokov sumijo na otrokovo homoseksualnost. Slutnja se navadno pojavi zaradi določenega nepredvidljivega dogodka ali pa zaradi cele verige le teh. Navadno sumijo zaradi otro-

kovega načina obnašanja in njegovega načina življenja, ki ne vključuje seksualnega interesa za nasprotni spol. "Mnogi starši pri svojih otrocih raje ignorirajo zaznavanje teh drugačnosti ali pa reagirajo zgroženo ali histerično," so ugotovili gayi na taboru v Ankaranu l.1991. Mnogi starši si torej pred dejstvom, da je njihov otrok homoseksualen, zatiskajo oči in si tega kljub lastni prepričanosti nočejo priznati.

Starši ob otrokovem priznanju homoseksualnosti reagirajo različno, najbolj pogoste reakcije pa so zgroženost, histerija, nesprejemanje. Zelo redki so primeri tolerance, ki bi pripeljala do pogovora. Izjemno redki so primeri, da starši kljub temu, da opazijo otrokovo homoseksualno nagnjenje, ne reagirajo in da, ko jim ta za to pove, sprejmejo to kot samoumevno zadevo.

Najbolj pogosta reakcija staršev je torej (vsaj začetno) nesprejemanje. Matere in očetje mislijo, da jim je spodletelo pri vzgoji ter s tem dobijo občutke krivde, sramu, strahu, nemoči, besa in depresije. Svoje otroke pošiljajo na terapije, da bi ozdraveli in jim s tem sporočajo, da jih takih ne morejo sprejeti.

Najbolj pa se starši bojijo reakcije neposredne okolice. Bojijo se izgube ugleda in socialnega statusa ter obrekovanj in zaničevanj.

Da bi svojo homoseksualnost skrili pred represivno družbo, se veliko homoseksualno usmerjenih moških odloči za heteroseksualno družinsko življenje. Homoseksualen moški v okviru take družine igra vlogo moža in očeta, svoja homoseksualna nagnjenja pa popolnoma potlači ali pa jih sprošča z obiskom javnih stranišč ali 'gay parka'. Žene homoseksualcev za spolno usmerjenost svojih mož ne vedo, če pa to zvejo, so seveda globoko pretresene. V času, ko so bili homoseksualni odnosi kaznivi, so največ prijaviženih homoseksualcev prijaviile prav njihove žene.

Veliko homoseksualnih oseb se odloči za samsko življenje, da bi prikriili svojo homoseksualnost, hkrati pa ostali nepodrejeni neposrednemu heteroseksualnemu družinskemu življenju; le redki, vendar vedno bolj številni, se odločajo za življenje z istospolnim partnerjem. Na to je verjetno dosti vplivala medijska prisotnost homoseksualne problematike v zadnjih letih. Gayi lahko oblikujejo družini podobno skupnost, kar je sicer pri nas zelo redek pojav, značilen predvsem za večja mesta.

MITI IN STEREOTIPI

Stereotipi o homoseksualnosti so neke vrste prežitek oz. preostanek nekdanje uveljavljeni, že zastareli, ovrženih znanstvenih teorij, ki so ponavadi deležne določene mere popačenja. Ti stereotipi se pozneje transformirajo v mite; v tem primeru dveh vrst - prvi govorijo o vzrokih homoseksualnosti, drugi pa o značilnostih homoseksualnih oseb.

Najbolj razširjeni miti o vzrokih homoseksualnosti so:

1. Vzrok homoseksualnosti so težave, ki jih imajo otroci v odnosu s svojimi starši. Mati je v tem primeru dominantna, oče pa hladen in odtujen, lahko tudi sovražen.

2. Vzrok homoseksualnosti je v strahu ali sovraštvu do predstavnikov drugega spola. Ta mit pravi, da ljudje postanejo homoseksualni, ker se ne ujemajo s pripadniki drugega spola ali pa jih preprosto ne marajo.

3. Vzrok homoseksualnosti pri ženskah je v njihovi poudarjeni moškosti, vzrok homoseksualnosti pri moških pa je v njihovi poudarjeni ženskosti. Ta mit je tesno povezan s stereotipom o pomehkuženih gayih in možačastih lezbijkah.

4. Vzrok homoseksualnosti je v porušeni kemičnem ravnotežju hormonov. Ta mit je biološka verzija prejšnje teorije oz. mita.

Stereotipi iz naslednjega sklopa, ki so večinoma tudi že prevzeli mitsko formo, so označevalnega značaja:

1. Homoseksualci so požensčeni, lezbijke pa so možače oz. gayi hočejo postati ženske, lezbijke pa moški (tu gre za prevzemanje spolnih vlog in delitve dela - opravljanje ženskih oz. moških del).

2. Homoseksualci sovražijo ženske, lezbijke pa sovražijo moške.

3. Aids je izključno bolezen homoseksualcev.

4. Homoseksualci in lezbijke so hormonsko in duševno moteni ljudje.

5. Homoseksualne in lezbične zveze so predhodne oblike, po čustveni in erotični plati niso enakovredne heteroseksualni zvezi.

6. Homoseksualci in lezbijke so nesrečni in depresivni ljudje, bolj občutljivi, nervozni, emocionalno labilni in dovzetnejši za socialne bolezni.

7. Vsi homoseksualci so promiskuitetni.

Navedena naj še naslednje stereotipe, s katerimi sva se srečala na terenu:

1. Homoseksualnost ni zelo razširjena.

2. Homoseksualnost je nenaravna, amoralna, grešna.

3. Homoseksualci nadlegujejo otroke in jih pogosto spolno zlorabljajo.

4. Homoseksualci in lezbijke niso dobri starši, ker uvajajo otroke v svoj način življenja. Ko bodo otroci zrastle, bodo sami postali homoseksualni.

Znani so tudi stereotipi, ki govorijo o homoseksualnosti kot značilnosti določenih poklicnih skupin ali socialnih slojev. Največ homoseksualcev naj bi bilo med umetniki, predvsem plesalci, baletniki in igralci. Enako se govori še za učitelje, natakarje in kuharje. Nekateri trdijo, da so homoseksualci nadpovprečno inteligentni, drugi pa menijo, da so večinoma neizobraženi perverzenci.

Zelo razširjeni so tudi stereotipi, po katerih naj bi gaye lahko prepoznali po določenih zunanji manifestacijah (načinu obnašanja in oblačenja), npr. po:

- uhanu v desnem ušesu, barvastem spodnjem perilu (rdeče ali zeleno), rdečih nogavicah;
- načinu kajenja cigaret (v levi roki, feminilno);
- večji skrb za svoje telo in zunanji izgled (uporaba parfumov, urejenost, elegantnost, skrb za zdravo telo);
- poslušanju klasične glasbe ali glasbe z veliko emocionalnega naboja (disco glasbo so označili za specifično gay glasbo);
- tem, da so dobri plesalci;
- specifičnih feminilnih potezov (majhna telesna poraščena, visok glas, nerazvitost, feminilne kretnje, opravljanje ženskih del);
- emocionalnosti, melanholičnosti...

Obstajajo še številne različice teh in podobnih stereotipov, ki so bolj ali manj razširjene med ljubljancami. Poznajo jih tako heteroseksualno kot homoseksualno usmerjene osebe, kar je bilo razvidno v številnih intervjujih. Tudi heteroseksualne osebe, ki zatrjujejo, da so do homoseksualcev tolerantne, znova in znova podlegajo tem vzorcem, ki so zakoreninjeni na njihovi nezavedni ravni. Tako pod vplivom določenih okoliščin nenamerno in spontano reagirajo kot homofobi.

Tudi reakcije gayev izražajo vplivnost stereotipov na njihov način obnašanja in razmišljanja. Imitiranje stereotipnega obnašanja (predvsem gre tu za kretnje in način govorjenja) včasih nezavedno postane del načina življenja akterja oz. akter tovrstno obnašanje nezavedno prevzame in s tem reproducira določene mite in stereotipe. Na drugi strani pa so tisti gayi, ki, da jih ne bi prepoznali kot gaye, prevzamejo stereotipne značilnosti 'pravih' moških oz. mačističen način oblačenja in obnašanja.

MEDIJI

Mediji so del širšega komunikacijskega sistema in kot taki predstavljajo določeno zgodovinsko vrsto komunikacije. Nastopajo kot ideološki aparat države in kot njen dispozitiv. Mediji so torej tisti, ki pod državnim nadzorom širijo ideologijo vladajočega razreda, hkrati pa se temu nadzoru poskušajo izogniti in nastopati kot tisti, ki državo nadzirajo.

TELEVIZIJA

Televizija je s svojo vplivnostjo na vsakdanje življenje državljanov postala ideološki aparat številka ena. Svojo razsežnost, funkcionalnost in vplivnost na ostale družbene institucije prikriva s svojo 'samoumevnostjo'. Ta ji omogoča, da ostaja legitimen del vsakdanjosti in da prikriva tako pomembna vprašanja, kot so komu, kdaj in čemu je TV sploh namenjena. Tako si je TV v okviru celotnega družbenega sistema z lahkoto pridobila status mite, fetiša in tabuja.

TV kot del informacijskega aparata države državljanom vsak dan pita z ustrezno mero nacio-

nalizma, šovinizma, liberalizma, moralizma in hkrati s tem tudi homofobičnosti. Kot nacionalni aparat države namreč bolj skrbi za pravovernost kot za zadovoljevanje (zabavanje) gledalcev. Iz takega družbenega položaja izvira manjkavost TV slike, ki popelje k produkciji manjkavosti. Informacij, ki jih kot take gledalec sprejme, ni le manj in niso le slabše; so drugačne, bolj pravoverne. Da bi bile še bolj, se je TV opremila z zalogo religioznega besedišča, ki je prisotno skozi vsemogoč(n)e programe. Tako je TV postala praksa ikonodulstva, poročanje (kot nevtralnega govorjenja) pa oblastni nagovor.

Spodleteli dialog med gledalci in TV se vrti okrog ideologije, ki jo TV ponuja skozi fetišizirano, mistificirano in izkrivljeno podobo realnosti. Posledica tega je proizvajanje mitov, stereotipov in tabujev o (homo)seksualnosti. Sleherni TV program izhaja iz ritualnega dialoga; TV je, ko predvaja program, uperjena na virtualnega aktualnega gledalca, ki mu realizira željo oz. omogoči, da vidi, česar drugače ne bi mogel. Hkrati pa je naloga TV produktivna zaradi njene globoke ideološke vloge. Producira učinke, ki jih zahteva oblast.

Odnos do homoseksualnosti v različnih družbenih sistemih je eden izmed glavnih pokazateljev homofobičnosti družbe. Tako velja tudi za RTV Ljubljana (zdaj TV Slovenija), ki je v dobi homoseksualne preganjave in gonje do sredine sedemdesetih let, ko so členi o kaznivosti homoseksualnih spolnih odnosov ukinili, ravnala svoji prvotni funkciji ustrezno. Homoseksualnost se ni omenjalo, filme s homoerotičnimi elementi so cenzurirali, nič bolje se ni godilo niti literarnim delom ipd. Lahko bi rekli, da se je homoseksualne pojave ignoriralo in pripisovalo zgolj dekadentnim slojem kapitalističnih držav.

Z ukinitvijo kazenskega člena, ki je prepovedoval homoseksualne odnose, je nastopilo obdobje navidezne tolerance. TV je homoseksualni tematiki namenjala pozornost le ob posebnih priložnostih. Drugi program TV Slovenija je pripravila okroglo mizo ob prepovedi gay festivala. O dogodku so obveščali tudi ostali mediji, zanimanje za to tematiko pa je s strani medijev potem popolnoma zamrlo. TV Slovenija (pa tudi ostali mediji) je homoseksualno problematiko začela občasno vključevati v svoj program šele zadnji dve leti. Z naraščanjem pomena komercialnosti in s tem aktualnosti ter v želji po ustvarjanju 'demokratičnega imagea' (v skladu z novimi časi in drugačno ideologijo) je homoseksualna tematika dobila prostor tudi v nekaterih medijih.

Neizoblikovanost enotne teorije o homoseksualnosti in njenih vzrokih ter neenoten odnos medijev do homoseksualnosti se kaže znotraj samih medijev. Tako lahko v okviru enega samega medija opazimo razcep med senzacionalnim poročanjem o homoseksualni problematiki na eni in znanstvenim pristopom na drugi strani.

Filmi s homoseksualno tematiko se na TV Slovenija začnejo pojavljati v sredini osemdesetih let, vendar zgolj v ciklusih v približno četrletnih razmikih. Homoerotični elementi pa se kontinuirano pojavljajo v vseh filmskih zvrsteh. Ti filmi prihajajo na spored z nekajletno zamudo, največkrat v okviru ciklusov, v katerih TV Slovenija predstavlja dela priznanih režiserjev ali znotraj tematskih večerov in predstavitev različnih nacionalnih produkcij (sem lahko prištevamo tudi predstavitve slovenskih in ostalih jugoslovanskih režiserjev). Na TV Slovenija smo lahko večkrat gledali filme s homoerotično tematiko, kot so *Maurice*, *Viktor/Viktorija*, *Poljub ženske pajke*, *Vaba*, *Moja čudovita pralnica*, *Smrt v Benetkah*...

Nanizanke, serije in nadaljevanke so poleg filmov in športa najbolj priljubljena zvrst. Z neskončnostjo njihovega predvajanja omogočajo paralelno eksistenco ljudi (gledalcev) in dramskih figur. Glavne osebe postanejo del vsakdanjega

življenja gledalcev. Glede na njihovo razvlečenost in razpredenost na vse segmente načina življenja se v večini nadaljevanjk pojavi vsaj ena oseba s homoseksualnimi nagnenji, v nanizankah pa je ena epizoda posvečena homoseksualni tematiki. Pri nas gledamo večinoma nanizanke, v katerih se iz homoseksualnih oseb norčujejo.

V vzgojno-izobraževalnem programu na TV Slovenija je homoseksualna problematika obravnavana v enaki meri kot v šoli ali katerikoli drugi homoerotične kulture; spregovorili so o homofobiji in represiji, o njihovi identiteti, procesu 'outinga' in o 'coming outu' ter orisali zgodovinski razvoj odnosa družbe in njenih institucij do pojave homo-institucije, torej skoraj nič. V zadnjih letih smo zasledili le dve oddaji (v Poletni noči in Studiu Ljubljana), ki sta bili okrepljeni z mnenjem strokovnjaka (psihiatra) in intervjuji s pripadniki homoseksualne populacije, ostali prispevki pa so bili zgolj senzacionalističnega značaja. Omembe vreden je še dokumentarni film o transseksualcih, ki je opozoril na njihov brezpraven položaj, posredno pa tudi na položaj homoseksualnih oseb.

V informativnih oddajah na prvem programu TV Slovenija o homoseksualni problematiki ne zvemo čisto nič, medtem ko tej tematiki na drugem programu (Studio Ljubljana...) namenljajo pozornost predvsem ob pomembnejših dogodkih (ob festivalu gay filma, fotografski razstavi gay avtorjev, ob ukinitvi financiranja gay publikacije, ob izidu *Revolverja*...).

RADIO

Prvi poskus uvajanja novosti v radijski program na Valu 202 je v prvi polovici osemdesetih let naletel na strah oblasti in preostalih državnih aparatov pred tem, da lahko vsak nenadzorovano reče, kar hoče (to je bil primer kontaktnih programov).

V ta proces je padel tudi začetek predvajanja ROZA VALA, oddaje, ki jo je od 8. novembra 1990 do konca junija 1991 pripravil Roza klub iz Ljubljane in jo lahko (še vedno - pod imenom PINKY VAL) poslušate vsak drugi četrtek od petih do pol šestih popoldne. V njej so gayi predstavljali informacije o aktualnih 'gay' dogodkih pri nas in v svetu, obveščali o njihovih dejavnostih in aktivnostih, poročali o odnosu posameznih družbenih institucij do gay skupnosti, pripravljali intervjuje s predstavniki le-teh, govorili o aktualni problematiki pojma in pojave homoseksualnosti, tj. o (ne)spoznanjih različnih znanosti ter vrtili pop glasbo izvajalcev, ki se opredeljujejo za gaye ali pa se na gay skupnost sklicujejo.

Po poletni shemi l. 1991 se je izkazalo, da spremembe, ki jih je hotel uvesti novi urednik, pomenijo odvzem vseh pristojnosti Roza kluba za oddajo, zato je Roza klub pretrgal vsakršno sodelovanje z Valom 202 in prepovedal nadaljnjo uporabo imena Roza val. Oddajo zdaj s podobnim konceptom pripravljajo bivši člani Roza kluba in poteka pod imenom Pinky val.

Vse do sredine osemdesetih let 1. in 3. program RSL nista namenjala nobene posebne pozornosti raznim interesnim in marginalnim skupinam. V nočnem kontaktnem programu občasno spregovorijo o pojmu in problematiki homoseksualnosti in homoerotike, aidsu in podobnih temah, ki posredno ali neposredno zadevajo ob homoseksualno tematiko.

Na RGL je 17.3.1990 potekala celodnevna kontaktna oddaja o homoseksualnosti, ki jo je pripravila Alenka Sivka. V njej so bili predvajani intervjuji z gayi in lezbijkami (s popačenim glasom), ankete o mnenju ljubljancov; predstavljena so bila pojmovanja o homoseksualnosti in

seksualnosti; med posameznimi prispevki in v glasbeni kulisi pa so vrtili 'gay glasbo'. Vsako polno uro so v eter spustili razmišljanja in mnenja poslušalcev, proti koncu oddaje pa so se v studiu pojavili kot gostje trije aktivni člani Roza kluba, s katerimi je voditeljica vodila intervju v živo, odgovarjali pa so tudi na vprašanja poslušalcev. Več o homoseksualnosti na RGL niso spregovorili.

Na Radiu Študent (RŠ) so v zadnjih desetih letih pripravili več kontaktnih oddaj o homoseksualni problematiki in temah, ki se je neposredno dotikajo. Poleg tega je ta tematika kontinuirano prisotna znotraj prispevkov kulturne in politične redakcije. V lanskem letu so uredniki RŠ izrazili interes po sodelovanju z Roza klubom, pri čemer naj bi njegovi člani v živo predstavljali svoje prispevke, vendar do kontinuiranega sodelovanja ni prišlo.

ČASOPISI

Dnevnu časopisju gre predvsem za obveščanje in seznanjanje javnosti o aktualni politični problematiki gay skupnosti, informiranje o prireditvah in dejavnosti Magnusa in Roza kluba ter za senzacionalno objav.

Občasno obveščanje o gay problematiki se je v Sloveniji začelo pojavljati v sredini osemdesetih, od ustanovitve Magnusa dalje, kontinuirano pa šele v zadnjem času. Malo daljši prispevki se pojavljajo ob aktualno-političnih zapletih, največkrat v obliki izjav za javnost. Informacije o položaju homoseksualne populacije v tujini dnevno časopisje redko omenja. Takšna poročila lahko zasledimo le ob kakšnih pomembnih dogodkih. Tedniki o homoseksualnosti poročajo v obliki občasnih člankov o aktualno-politični gay problematiki. Zadnje čase se v njih pogosto pojavljajo prispevki o pojmu homoseksualnosti, homoerotični kulturi in zgodovini gay gibanja. Prvi članek s homoseksualno problematiko v povojnem obdobju smo zasledili v *Problemih* iz leta 1971. Leta 1974 sta sledila članka v *ITD*; prvi je obravnaval odnos do homoseksualnosti skozi zgodovino, v drugem pa je bil objavljen pogovor s psihiatrom J. Lokarjem. Šele leta 1979 je izšel naslednji članek s tematiko v reviji *Zdravje*, leta 1984 pa smo zasledili v *Teleksu* pogovor s psihiatrom J. Lokarjem in več zaporednih člankov s homoseksualno problematiko ter reakcije oz. pisma bralcev na to temo. Kontinuirano se tovrstni prispevki v tednikih pojavljajo šele zadnjih nekaj let.

V Anteni, Nedeljskem dnevniku, Salamonovem oglasniku, Kiss kontaktu, Kaj in vseh lokalnih časopisnih publikacijah so redno prisotni oglasi gayev, preko katerih si iščejo partnerje. Takšni oglasi so se pojavili v šestdesetih letih. V Anteni (rubrika *Zaupne besede*) in *Nedeljskem dnevniku* (Kramljamo s psihologom) pa se precej pogosto pojavljajo tudi pisma 'zaskrbljenih' posameznikov, hkrati pa v obeh publikacijah najdemo 'trače' o homoseksualnem življenju znanih oseb.

Teleks je kratek čas funkcioniral kot ogledalo gayev v nadaljevanjih članka z naslovom *Pravica do identitete, Homoseksualnost in država in Gay strane*, kjer smo lahko zasledili številne kvalitetne prispevke. Seznanjali so z aktualno gay problematiko, predstavljali gay ustvarjalce, prikazali odnos do homoseksualnosti v različnih obdobjih in državnih sistemih.

Mladina je leta 1985 objavila serijo člankov pod skupnim naslovom *O homoseksualnosti v antiki*, temu pa so občasno sledili še posamezni članki, ki so obravnavali homoseksualno problematiko. Podobno velja za *Katedro* in *Tribuno*.

V Sloveniji so v drugi polovici osemdesetih let v izdaji Magnusa izšle tri številke *Gayzina*, ki je bil prvi jugoslovanski časopis z izključno homoseksualno problematiko. Vseboval je prevode in avtorske znanstvene razprave ter kratke zgodbe, fotografije in stripe. Druga podobna publikacija je *Revolver*, ki ga izdaja Roza klub (zveza Magnusa in lezbične sekcije). Še prej je Roza klub izdal štiri številke *Biltena Roza kluba*. Doselej je izšlo pol dučata številka *Revolverja*, ki vsebujejo aktualne informacije o homoseksualni tematiki, 'trače', informacije z gay 'scene', filmsko kritiko, prispevke o glasbi, gledališču, fotografije in stripe gay avtorjev in lezbičnih avtoric.

Omeniti je potrebno še antologiji *Modra svetloba* (slovenski avtorji) in *Drobci stekla v ustih* (tuji avtorji), ki sta izšli v okviru založbe Lambda in zbirke poezije gay aktivista Braneta Mozetiča.

